

Procés participatiu del Pla d'Arxius i Gestió Documental de Catalunya

Taula 4 d'experts. Conservació i preservació del
patrimoni documental

Direcció General del Patrimoni Cultural

Setembre 2019

Generalitat de Catalunya
Departament de Cultura

Assistents

Taula territorial realitzada el 28 de juny de 2019 a Barcelona, Palau Moja – Direcció General del Patrimoni Cultural de la Generalitat de Catalunya, carrer de la Portaferriça, 1, amb els assistents següents:

	Cognoms, Nom	Adscripció
1	Núria Bosom	Arxiu Municipal de Barcelona
2	Andreu Carrascal	Col·legi Oficial d'Arquitectes de Catalunya
3	Marta Gavernet	Associació de Conservadors- Restauradors de Catalunya
4	Gemma Goicoechea	Arxiu Nacional de Catalunya
5	Ingrid Gómez	Arxiu Nacional de Catalunya
6	Meritxell Inaraja	Arquitecte
7	Aniol Maria	Departament de Cultura
8	Imma Navarro	Arxiu Nacional de Catalunya
9	Irene Brugués	Federació de monges benedictines
10	Raimon Nualart	Consorci Administració Oberta de Catalunya
11	Pau Saavedra	CDRI Ajuntament de Girona
12	Glòria Vilella	Arxiu Històric de Lleida
13	Ramon Planes	Departament de Cultura

Antecedents

El govern de la Generalitat de Catalunya, en la reunió d'11 de desembre de 2018, va aprovar el Pla d'Arxius i Gestió Documental de Catalunya com un projecte transversal i participatiu a desenvolupar els anys 2019 i 2020.

La primera fase del Pla és la realització d'un procés participatiu obert a les administracions públiques, responsables i professionals dels arxius i la gestió documental, institucions privades, empreses i associacions per a realitzar entre tots la diagnosi del Sistema d'Arxius de Catalunya (SAC).

La Direcció General del Patrimoni Cultural ha convocat nou taules de debat d'experts que parteixen de l'anàlisi de les taules territorialitzades amb anterioritat.

Els objectius de les taules d'experts són:

- **Objectiu 1:** Aprofundir en la diagnosi del Sistema d'Arxius de Catalunya realitzada pel sector professional a les taules territorials (dins de la temàtica de cadascuna de les taules d'experts)
- **Objectiu 2:** Oferir els elements per a l'elaboració del Pla estratègic d'arxius i gestió documental 2021-2025:
 - Debatre i identificar els continguts del futur pla estratègic: prioritats, línies d'actuació, actuacions i instruments.

- És un criteri rellevant del procés participatiu que les taules d'experts considerin la viabilitat i proposin les actuacions susceptibles d'ésser integrades en el pla estratègic d'arxius i gestió documental 2021-2025.
- Recomanar les actuacions que siguin necessàries per assolir els objectius de la visió estratègica dels arxius i la gestió documental en l'horitzó 2030.
- Si s'escau, proposar els canvis que es considerin indispensables en la normativa actual per poder assolir els objectius acordats.

Resum de la taula d'experts

Equipaments i infraestructures

Què és un arxiu actualment i què ha de ser en el futur?. Els arxius han de tendir a donar servei a les persones i un model són les biblioteques i el seu posicionament amb la ciutadania. S'ha de tenir en compte que els usuaris volen fer consultes des de casa. Aquestes són les principals prioritats i després està la conservació dels fons i col·leccions, que acullen cada vegada una major diversitat de tipologies, suports i formats. S'han d'adaptar les instal·lacions per a garantir les condicions de conservació i preservació i adaptar-se a les noves necessitats.

No és realista pensar que tots els centres han de tenir el mateix nivell d'equipaments. El que sí que han de tenir els centres són els serveis per atendre a les persones; **els dipòsits, en canvi, podrien ser compartits.** En un entorn electrònic-digital, no té sentit que cada arxiu o administració tingui el seu propi repositori i, fins i tot, el seu propi dipòsit de conservació dels documents físics. És precís avançar cap a centres d'arxiu que tinguin alguns **serveis mancomunats acordats entre diferents administracions.** Poder arribar a una **solució pública consorciada.**

Es necessita treballar en xarxa. Es posa com a exemple de treball en xarxa que els arxius de la demarcació de Lleida puguin utilitzar el laboratori de restauració de l'arxiu històric (provincial).

Els **serveis compartits** que es creïn haurien de ser consorciats entre totes les institucions, això ja es fa per exemple amb la gestió del padró.

A nivell d'infraestructures, quan es van crear els arxius comarcals, cada edifici tenia el mateix programa i així tots tenen espais per dipòsit, restauració, difusió, consulta, etc. Ara s'hauria de definir l'estratègia per a optimitzar el què hi ha i fer front a les mancances, tenint en compte les noves necessitats. Ara mateix es veu que és important l'emplaçament per a fer difusió entre la ciutadania, i ens trobem que molts arxius no estan ubicats a llocs de referència, al contrari que ha succeït amb les biblioteques. Qui va a una conferència a un arxiu que està a les afores?, Així mateix, quan es van construir els centres existents, tampoc es va plantejar zones d'exposició adequades.

En tot allò relatiu a conservació, les instal·lacions actuals es troben amb problemes de climatització. I, de forma similar, a molts dels arxius no hi ha espais per tractar els fons que s'ingressen, no hi ha zones de revisió i pretractament. A la part d'emmagatzematge s'hauria d'avaluar el tema de sostenibilitat i seria necessari que els edificis d'arxius fossin edificis sostenibles.

Com a conclusió, en un futur immediat, caldrà pensar en **reconvertir els edificis (equipaments) per adaptar-los a les noves necessitats**. Els darrers anys s'ha produït un "boom" d'equipaments i d'ingressos i ara ja apareixen problemes greus de conservació, que s'han de prevenir i solucionar.

Ingrés, preservació, conservació i digitalització: aspectes tècnics i legals

La urgència en aquests moments és centrar els esforços en la preservació i per això caldria fer saber l'estat dels fons i a partir d'aquí definir les necessitats. Així, tots els arxius haurien de tenir un **pla de preservació**, que implica tenir definides les actuacions de conservació, manipulació, digitalització, etc. Definir les **prioritats**.

S'està d'acord en que els centres han de tenir un **pla estratègic que contempli la preservació i la digitalització**. En l'actualitat no tenim un **pla de digitalització** en el què intervinguin conservadors, arxivers i tècnics de reproducció. **Sense el tractament previ (descripció) la digitalització massiva no servei**. Així mateix **no tots els fons han de ser digitalitzats**. Per tant, s'han de **definir els criteris i les prioritats** i distribuir els recursos.

La primera condició per a digitalitzar és que els fons estiguin en domini públic o es tinguin els drets per a poder comunicar. També s'ha de digitalitzar en casos de suports obsolets, per a salvar la informació quan no es pot preservar l'original. Les prioritats per a digitalitzar serien: a) documents en perill de desaparèixer; b) documents més consultats i, per tant, més manipulats; c) els documents essencials de cada institució. Cada centre ha de tenir una planificació adaptada a la seva realitat.

La Generalitat ha de marcar **normativa** perquè des dels centres es demanen **directrius** i un **servei tècnic d'assessorament**. Cada arxiu és el responsable de la preservació del seu fons i per això hauria de tenir en plantilla un **conservador-restaurador responsable**, que no és una figura sempre existent. Com alternativa als centres petits, s'hauria de plantejar el **conservador itinerant**. I també s'haurien de revisar les categories professionals dels conservadors perquè no estan al nivell que els correspon.

D'altra banda, hi ha molta infraestructura que es podria aprofitar i que en aquests moments no està disponible perquè **els tallers de restauració existents** (Arxiu Nacional de Catalunya, Biblioteca de Catalunya, Arxiu Municipal de Barcelona, Arxiu Contemporani de Barcelona, Arxiu fotogràfic de Barcelona, Laboratori de la Diputació de Barcelona, Arxiu de la Universitat de Barcelona i Arxiu de la Congregació de monges benedictines) només treballen per a ells i **no estan oberts a altres arxius del territori**. Fins i tot alguns d'aquests equipaments estan infrutilitzats o no es coneixen.

Una altra qüestió és que el Departament de Catalunya concedeix ajuts per a restauració i conservació amb el condicionant que els treballs es realitzin obligatòriament al Centre de Restauració de Béns Mobles de Valldoreix, fet que és un limitant i perjudica els tallers petits, que treballen ocasionalment i sense personal estable.

El primer que s'ha d'aconseguir és que els arxius estiguin organitzats i que hi hagi un marc legal en relació amb la preservació i conservació d'acord amb la titularitat dels diferents centres. La conservació i la preservació van molt més enllà de restaurar i cal un pla que determini una manera comuna de treballar pels diferents tipus de fons definint estàndards mínims de preservació i conservació. **Una política eficaç de conservació exigeix l'existència d'un sistema d'arxius. Únicament les eines d'un sistema permetrà que es conegui l'estat real dels fons de les diferents administracions, institucions i particulars.**

Es recorda que, per conservar cal ingressar, i per tant s'ha de definir una **política d'ingressos que contempli una estratègia de conservació**, atès que els ingressos acaben determinant les polítiques de conservació. Els fons estan distribuïts entre diferents institucions i manca una visió de conjunt i una coordinació. Darrere la política d'ingressos cal una política de recursos i accions vinculades a la preservació del patrimoni.

Tenint en compte que, per a explotar els fons, el primer que s'ha de tenir clar és quins són de domini públic i quins no, l'adquisició dels fons i hauria d'incloure els **drets d'explotació**. Els usos condicionen els drets d'explotació econòmica i les administracions han d'afavorir el negoci i reutilitzar les dades.

En la perspectiva de l'administració electrònica, tothom s'està desfent del paper de manera en molts casos desordenada. És necessari, per tant, fer un estudi dels ingressos en paper per a **conèixer quin serà el creixement dels suports tradicionals amb un horitzó de tancament**.

És important **recuperar el concepte de fons documental** com a via per a conèixer i actuar sobre el patrimoni documental en una visió de país. La preservació, conservació i digitalització no es fa sobre documents descontextualitzats, sinó sobre documents que formen part de conjunts, és a dir, sobre fons i col·leccions documentats i controlats. Sense aquesta **perspectiva de país** els esforços es perden. Els fons públics estan bàsicament identificats i se sap a quines institucions pertanyen i això permet la continuïtat de l'acció pública. S'ha de demanar a les administracions competents una **actuació preferent i coherent en el patrimoni de l'església**, deixant les accions puntuals i a partir del diàleg a la institució. També s'ha de prestar atenció als **arxius de les masies** i als **arxius de les persones**. En l'àmbit dels arxius empresarials, cal prestar atenció als **arxius de les empreses multinacionals que incorporen sovint empreses del país molt rellevants**.

En relació al **patrimoni documental privat**, es considera que és una riquesa. L'administració no ha de pretendre quedar-se aquest patrimoni; una altra qüestió és quan per diferents motius entren en risc.

La base de les solucions estan en activa el sistema d'arxius. Des del sector privat es planteja: realment existeix el SAC?. Els arxius privats consideren que costa poder-hi accedir i rebre suport. Caldria crear grups de treball entre l'administració i els privats per a fomentar la conservació, tractament i difusió dels fons, però existeix un problema relacionat amb la propietat dels fons, raó per la qual, moltes vegades no es coneixen ni es difonen i la Generalitat hauria de poder exercir la seva capacitat inspectora. Actualment el patrimoni de Catalunya està dividit i és difícil fer una gestió única. En aquest sentit, es comenta que el món digital ofereix respostes, atès que és més factible poder agrupar i fer repositoris virtuals compartits que actuar sobre els originals.

Els **arxius audiovisuals** tenen una problemàtica específica que exigeix mesures concretes i consensuades. Els documents audiovisuals són gran quantitat de dates. Una bona part està escampada pel territori, com les **televisions locals**. Es tracta de materials en gran diversitat de formats que, en la seva major part, estan arribant al final del seu cicle de vida (obsolescència). Ens trobem, per tant, davant d'una situació d'emergència. Caldria per començar elaborar un **cens de la documentació audiovisual**, marcar uns **estàndards de qualitat per a la digitalització**, acordar les solucions tecnològiques i tenir una **estratègia de preservació emmagatzematge**. En el tema audiovisual no succeeix com amb la fotografia, que tothom hi està interessat.

Els arxius digitals

Existeix la necessitat de **revisar el concepte de patrimoni documental en el món digital**. Les webs, per exemple, són patrimoni documental? Existeix el risc de voler incorporar un patrimoni inabastable. Per tant, s'ha de revisar el concepte de document a l'àmbit online, xarxes socials, etc., **què s'ha d'entendre per document en el món d'Internet i xarxes socials?**.

Les administracions i empreses ja disposen de directives per a gestionar les xarxes socials dels seus empleats, però en manquen sobre la seva conservació.

S'entén per arxius digitals aquells que ja s'originen digitalment. Com preservarem aquest **patrimoni nativament digitalitzat?**. Cal centralitzar-los en un magatzem únic o, potser, en diferents magatzems interconnectats?

En relació als documents digitals, es fa notar que no existeix un **repositori nacional**. On es conserva la documentació digitalitzada? Es podria estendre el DIDAC perquè sigui un repositori de tots, però s'ha de definir el funcionament i els recursos necessaris. S'hauria de pagar per ús. En aquest terreny es podrien trobar aliances amb el sector empresarial privat. Així, de la mateixa manera que ja es fa l'allotjament i externalització de custòdia de paper, seria qüestió de fer el mateix en temes digitals. Un repositori d'una empresa privada sempre serà més barat, amb la condició que l'eina sigui compartida.

L'altra opció seria **conservar-ho al núvol?** No es pot competir amb els preus de núvol privat, per tant s'ha de jugar a l'ampliació de col·laboracions amb l'empresa privada en àmbits com l'ús i emmagatzematge del núvol, però calen protocols de comunicació estàndard així com una eina compartida amb pautes de gestió i manteniment. Tanmateix s'han de considerar aspectes de seguretat i accessibilitat de la informació.

La complexitat del món digital, com s'observa en aquesta taula, és la seva diversitat. Cal donar resposta a realitats molt diferents. L'objectiu és assegurar la conservació i l'accessibilitat dels fons, disposant de plans per diferents formats tot obrint una **col·laboració pública-privada**, ja que davant la manca de recursos cal obrir-se a les col·laboracions. L'òrgan rector ha de donar directrius realitzables, no uns màxims sinó, més aviat, una **normativa de mínims**.

S'indica la necessitat d'explorar la via dels **ajuts europeus vinculats a preservació**.

Així mateix, s'haurà de fer un **pla d'explotació de la documentació**, cal **obrir els arxius a la participació de la ciutadania**, impulsant iniciatives de **patrocini, micromecenatge, apadrinament** per adquirir i restaurar. Partir de la experiència dels qui han provat aquesta via, com l'Ateneu Barcelonès, MNAC, etc., que han provat aquesta via. Es comenta que la Llei de Mecenatge es podria millorar i aplicar d'altres maneres. El fonamental és que els arxius tinguin un pla d'explotació dels fons que conserven.

CRÈDITS:

Document revisat per:

Josep Fernández Trabal,
Coordinador del Pla d'Arxius i
Gestió Documental de Catalunya